

Digitalisering ... of toch eerder commercialisering?

Artificiële intelligentie, smartschools, smartboards en andere technologische snufjes zijn al een aantal jaren erg populair binnen het onderwijs. Wat houdt die digitalisering echter in, en wat voor gevolgen heeft dit voor het onderwijs? Wij hadden hierover een boeiend gesprek met Ben Caudron, professor sociologie en communicatie aan de Erasmus Hogeschool Brussel.

“Ik zou eerst en vooral willen duidelijk maken dat we digitalisering en het gebruik van technologie breder moeten kaderen. Ik wil het dus vooral hebben over de impact ervan op de samenleving en de manier waarop wij technologie een plaats geven in de samenleving. De manier waarop wij over technologie denken en de rol die we er aan toekennen heeft er voor gezorgd dat we niet meer zien dat dit onze eigen keuze is. Technologie en digitalisering zijn menselijke constructies, maar we zijn die gaan zien als onafhankelijke entiteiten met een eigen wil. Dat zie je in uitspraken als “de technologie kan je toch niet tegenhouden”. We moeten inzien dat er achter technologie menselijke belangen schuil-

gaan. Ik wil het dus niet zozeer hebben over technologie op zich, maar wel over de verhalen die er over verteld worden.”

Is er iets specifiek aan die verhalen?

De verhalen die we over technologie te horen krijgen, zijn eigenlijk intrinsiek deterministisch en reductivistisch. Hiermee bedoel ik dat er aan technologie altijd een sociaal aspect is, want die wordt binnen een bepaalde maatschappelijke context gecreëerd. Het is niet willekeurig of objectief. Dat sociale aspect van technologie wordt vaak vergeten. Zowel de technologie zelf als de verhalen zijn sociale constructies, gemaakt door mensen, met speci-

fieke bedoelingen. De mensen die het dominante verhaal over technologie bepalen, kunnen zo hun visie dwingend opleggen. Ga maar eens na hoeveel hoera-verhalen van technologie-evangelisten er verschijnen in de pers, en hoeveel ruimte er is voor kritische tegenstemmen. De mensen in het onderwijs die beslissen over het besteden van middelen zouden er goed aan doen om daar eens bij stil te staan, en niet zomaar meestappen in die hoera-verhalen. Er is namelijk altijd speelruimte, het is niet volledig deterministisch.

Wat is het probleem met dat deterministisch denken?

Het kan bijvoorbeeld leiden tot wat Evgeny Morozov ‘solutionism’ noemt. Dit heeft meerdere betekenissen. De eerste is dat men een technologie maakt en dan een probleem verzint om aan die technologie te koppelen. Veel apps vallen in die categorie. De tweede betekenis van solutionism is dat we alle problemen, van welke aard dan ook,

Ben Caudron: “Een centraal probleem met digitalisering in het onderwijs is dat je een euro maar een keer kan uitgeven. Wat naar artificiële intelligentie gaat, kan je niet spenderen aan leerkrachten en docenten.”

gaan oplossen met technologie. Vaak gaat dit hand in hand met technologisch utopisme, het heilige geloof dat alles met technologie op te lossen valt. Het probleem in kwestie wordt zo voorgesteld dat het lijkt alsof het alleen door technologie kan opgelost worden. Problemen worden losgewrikt uit hun socio-politieke context en voorgesteld als louter technologisch probleem. Dat is uiterst problematisch. Nogal wat problemen zijn immers van politieke aard, of vergen politiek om tot een oplossing te komen.

Onderwijs lijkt daar een heel goed voorbeeld van.

Inderdaad. De instroom van mensen met een andere achtergrond wordt steeds groter in het onderwijs, en dat brengt een aantal praktische problemen met zich mee. Taalachterstand los je echter niet op met een app, maar met een politieke beslissing om meer middelen vrij te maken voor onderwijs. De vraag die we ons moeten stellen is wat we willen van het onderwijs. Ik heb me altijd al verzet tegen de idee dat onderwijs alleen maar mensen moet voorbereiden op de arbeidsmarkt. Er zijn meerdere problemen met dat idee. Ten eerste blijkt dat de praktijk altijd anders is dan de theorie. Maar ik wil ook op een meer fundamenteel probleem wijzen, dat voort-

komt uit mijn ideologische positie. Onderwijs moet een democratisch doel nastreven dat veel breder is dan het klaarstomen van jongeren voor de arbeidsmarkt. Onderwijs moet van leerlingen kritische burgers maken, die zelf keuzes kunnen maken.

In het onderwijs moet de pedagogische relatie centraal staan.

Precies. Elk jaar opnieuw ga ik het gesprek aan met studenten die op het punt staan af te studeren. Ik vraag hen dan altijd wat ze nu eigenlijk geleerd hebben, en wanneer. Dat gaat nooit over vakinhoud of formele leermomenten, maar over de interactie tussendoor, en over het tonen van attitudes. De echte leerprocessen zitten op dat metaniveau van de interactie. Om dat te realiseren heb je echter tijd en middelen nodig. En zo komen we bij een centraal probleem met digitalisering in het onderwijs: je kan een euro maar een keer uitgeven. Het geld dat naar artificiële intelligentie gaat, kan je niet spenderen aan leerkrachten en docenten.

De vraag is dus hoe het budget voor onderwijs best besteed kan worden.

Inderdaad, en dat geld moet vooral naar mensen gaan, zodat die meer tijd krijgen om wat ze doen ook echt

goed te kunnen doen. Er wordt veel geld gestoken in het ontwikkelen van allerlei leerplatformen, die dan zogezegd de leerprestaties van leerlingen optimaliseren. We zouden dat geld beter in mensen investeren. En al die onzin over optimalisatie samen met heel het managementje uit het onderwijs halen. Dat hebben we niet nodig. In plaats daarvan zou er beter werk worden gemaakt van bijvoorbeeld een snellere benoeming, zodat mensen niet pas eind augustus weten of ze in september nog in dezelfde school kunnen lesgeven. Je moet met respect omgaan met mensen, en dat kan, als daar geld voor beschikbaar wordt gemaakt. Hetzelfde geldt voor de lerarenopleiding. Er zou moeten geïnvesteerd worden in de opleiding van leraren. Op termijn levert dat altijd meer op dan je er in steekt. Ik pleit dus uitdrukkelijk niet voor een loonsverhoging. Waar men wel van af moet blijven, is ons pensioen. In het onderwijs is pensioen eigenlijk uitgesteld loon. Daar kan niet aan geraakt worden. Dat is een belofte die aan het begin van je carrière gedaan wordt, en die niet zomaar veranderd kan worden. Er zijn nu al tekorten aan leraren - zeker in het middelbaar - en dat is het gevolg van foute beleidskeuzes.

Welke rol speelt technologie en digitalisering daar dan in?

Technologiespelers ruiken aangeschoten wild. Het onderwijs gaat door een crisis, en daar spelen technologiespelers handig op in. Ze doen dit door via allerlei gladde verkoopspraatjes scholen en de overheid veel te dure systemen en onnodige gadgets aan te praten. Dat speelt al veel langer, maar je ziet

dat nu heel duidelijk, niet alleen bij onderwijs maar ook bij overheidsdiensten. De overheidsdiensten, zoals onderwijs, staan voor gigantische uitdagingen, en hebben maar beperkte middelen. Dat is in feite een gevolg van een evolutie die in de jaren 70 in gang is gezet, en die je een zelfvervullende voorspelling kan noemen. Men is de overheid gaan definancieren, waardoor die de problemen niet kon oplossen, en dan kon men stellen dat die overheid niet goed werkte en men dat dus beter aan de markt zou overlaten. De laatste decennia komen de grote technologiespelers met allerlei platformen en initiatieven die de problemen zogezegd gaan oplossen. Ze goochelen wat met toverwoorden als 'smart' en met concepten als 'meetbaarheid', en zo pakken ze de overheid en de scholen in. Die technologiespelers walsen het onderwijs plat, en daar wordt niet tegenin gegaan. Vaak worden die beloftes dan niet waargemaakt, maar nie-

mand roept hen ter verantwoording. Kijk maar naar al de miljoenenprojecten voor de overheid die nooit opgeleverd zijn geweest, of die niet fatsoenlijk werken. Toen ik op de Erasmushogeschool begon, hadden we een leerplatform. Dat was niet geweldig, maar deed wat het moest doen. We hebben ondertussen een moderner systeem, dat weliswaar meer mogelijkheden biedt, maar tegen een kostprijs die de wenkbrauwen doet fronsen. Voor veel van de mogelijkheden van het platform - bestanden delen, berichten sturen en zo - bestaan trouwens gratis alternatieven. Studenten kunnen er ook hun verworven vaardigheden of kennis mee testen, wat pedagogisch zinvol is, maar zo'n systeem moet echt niet zoveel kosten. Ingewikkeld is dat immers niet. Ik heb zelf nog zo'n ding gemaakt in de jaren 90, ik weet waar ik over spreek. Momenteel is digitalisering in het onderwijs vooral een strooptocht door technologiebedrijven.

Is er dan geen meerwaarde aan digitalisering?

Jawel, er is ruimte voor toegevoegde waarde, maar de prijs die daarvoor wordt aangerekend staat niet in verhouding. Ik zou graag hebben dat de mensen die beslissen over de investeringen in onderwijs daar veel meer van doordrongen zouden zijn. En dat ze ook eens de moeite doen om de metastudies daarover te lezen. Over het effect van digitale technologie op het pedagogische project. Is een toename van bijvoorbeeld 2% aanwezigheid de prijs waard? Ik onthoud van die metastudies dat er geen enkele reden is om digitale technologie a priori af te wijzen, maar er zijn heel veel redenen om er zeer behoedzaam mee om te gaan. Het is niet omdat een gladder verkoper mooie praatjes verkoopt, dat je daarin mee moet gaan. Onderwijsadviseurs zouden moeten omringd worden door mensen die met hen ook door de mislukte trajecten gaan. De zogenaamde "iPad-

Kunnen we die artificiële intelligentie niet inruilen tegen échte leerkrachten?

Taalachterstand los je niet op met een app, maar met een politieke beslissing om meer middelen vrij te maken voor onderwijs.

Digitalisering in het onderwijs is vooral een strooptocht door technologiebedrijven.

scholen” zijn daar een goed voorbeeld van. Dat was nonsens, maar nonsens die goed verkocht was. Apple had al in de jaren 90 door dat de onderwijswereld een geweldig lucratieve markt was, en zet daar sterk op in. De beoordeling over wat nu echt de toegevoegde waarde van een technologische oplossing is, is een overweging die niet mag genomen worden door de vertegenwoordigers van de technologiesector. En ook niet door mensen die in een ivoren toren op de afdeling onderwijs-ondersteuning werken. Laat het beoordelen daarvan over aan mensen die met hun voeten in het onderwijsveld staan.

Daar zie je ook de effecten van de commercialisering van onderwijs. Grote spelers als onderwijsmultinational Pearson kunnen scholen onder druk zetten. Bovendien zijn veel technologische snufjes, zoals de iPad of het verhaal rond artifici-

ele intelligentie, erg aantrekkelijk.

Terwijl de meerwaarde veelal gering is. Er zijn wel degelijk aspecten aan het pedagogisch project waar technologie ondersteunend kan werken, en die moeten onderzocht worden. Dat niet doen zou dom zijn. Er zijn dus zinvolle toepassingen van de platformen die nu bestaan in het onderwijs.

Maar we moeten die kritisch durven bekijken, niet slaafs de pr-afdeling van de technologiesector napraten. Een andere vraag die we ons moeten stellen, is waar het technologiespelers vandaag om te doen is. Dat is niet alleen geld verdienen, maar ook zoveel mogelijk data vergaren. De overheid zou dat moeten verbieden, maar doet niets.

Dat is hetzelfde probleem dat je ook ziet bij Facebook en andere sociale media: het lijkt gratis, maar eigenlijk betaal je met al de informatie die je weggeeft.

Het probleem hier is dat we als samenleving de verantwoordelijkheid van hoe technologie impact heeft op ons volledig overlaten aan vertegenwoordigers van de technologische sector zelf. We moeten dringend voor een broodnodig evenwicht zorgen. Er zou een grondige doorlichting moeten komen die nagaat hoe het zit met de bescherming van onze data. Men zou zich de vraag moeten stellen of het normaal is dat private actoren via bijvoorbeeld leerplatformen toegang hebben tot de data van leerlingen. Scholen springen snel op een aanbod omdat het heel goedkoop is, maar zowel de

school als de ouders beseffen veelal niet waar ze mee akkoord gaan. Terwijl het daar gaat om bijvoorbeeld de categorisering van kinderen (dyslexie, ADHD, ...), en die categorisering wordt zo overgenomen en doorgegeven. Een van de belangrijkste factoren die verschil maakt in de leerprestaties van een kind zijn de vooropvattingen van de leerkracht over waar dat kind toe in staat is. Als de leraar denkt dat een kind een moeilijk geval is dat het nooit gaat halen, dan dalen de kansen van dat kind. Nu zijn er systemen die de vooropvattingen voeden en verder verspreiden, zonder context. De leerkracht kan dat zonder context niet juist interpreteren, maar krijgt die info wel. Er kan een logische verklaring zijn voor een achteruitgang in leerprestaties (familiale problemen bijvoorbeeld), maar om dat in te zien heb je de context nodig. We mogen niet vergeten dat we hier oordelen over mensen. Ik geloof dat het onderwijs meer moet zijn dan een simpel doorgeefluik van sociale verhoudingen. Onderwijs moet kinderen en jongeren helpen om dat wat in hen zit te realiseren. Door ze kritisch te leren denken kunnen we ook de samenleving wat weerbaarder maken. Niet zeggen wat ze moeten denken, maar hen leren denken. Om dat te realiseren moet je in de eerste plaats investeren in mensen. Technologie en digitalisering kunnen daarin een ondersteunende rol spelen, maar ze zijn geen wondermiddel dat alle problemen oplost. ■